

HORMIGOIZKO Mugak

Erakusketa hau bortxazko langile guztiei eskainita dago, indarkeria faxistaren biktimei, eta, beren bizitzaren arriskupean, haiekin elkartasun-sareak ehundu zituztenei.

ANTOLATZAILEAK

Gobierno
de Navarra

Nafarroako
Gobernua

INSTITUTO NAVARRO DE LA
MEMORIA
REN NAFARROAKO INSTITUTUA

LAGUNTZAILEAK

INSTITUTO DE CIÊNCIAS SOCIAIS

upna

Universidad Pública de Navarra
Nafarroako Unibertsitate Publikoa

KOMISARIOAK Gabinete Trama.

EDUKIAK Antonio Muñoz Sánchez, Cabinet Comunicación, Eduardo Arteta, Fernando Mendiola, Gabinete Trama, Juan Carlos García Funes eta Peter Gaida.

DISEINUA Cabinet Comunicación.

ZUZENDARITZA ZIENTIFIKOA Fondo Documental de la Memoria Histórica en Navarra / Nafarroako Oroimen Historikoaren Fondo Dokumentala.

EKOIZPENA Stands Navarra eta Gráficas Biak.

IRUDIAK Antonio Muñoz Sánchez, Archivo del Ayuntamiento de Auritz / Burgueteko Udal Artxibategia, Archivo General de Navarra / Nafarroako Artxibategi Orokorra, Archivo General Militar de Ávila, Archives Grand Port Maritimé de Bordeaux, Aritz Gorostiaga, B. Serrano, Biblioteca - Archivo Claretiano Luba Guinea (opensourceguinea.org - Enrique Martino), Biblioteca Digital Hispánica, Bibliothèque Nationale de France, Bundesarchiv, Centro Documental del Socialismo Vasco, Centro Documental de la Memoria Histórica, Colección Jacky Tronel, Colección Wegener Flick, Confederación Hidrográfica del Guadalquivir (C.G.T. - AMHYJA), Gabinete Trama, Gary Font, Instituto Navarro de la Memoria, Jersey Heritage, Memoriaren Bideak (Andoni Biritxinaga, Ángel Santesteban, Antonio Ansoleaga, Francisco Alonso Uriarte, Juan María Landeta, Julián Gurtubai, Karlos Otxoa, Marce Melgar, Pedro Andrés, Visualiza, Xabier Santamaria-Amurrio), Museo Nacional de Arte Reina Sofía, Patronato de Redención de Penas por el Trabajo (<http://www.presodelescorts.org> - <https://carceldeventas.madrid.es>, Fernando Hernández Holgado), Peter Gaida, Theislandwiki.org, Wikipedia.

Eskerrak eman nahi dizkiegu bortxazko langileen familiei, materialak eta irudiak uzteko eta partekatzeko erakutsi duten eskuzabaltasunagatik.

Iturriei eta irudiei buruz gehiago jakin nahi baduzu, erreferentzia guztiak web-orri honetan daude eskuragarri:

<https://pazyconvivencia.navarra.es/eu/hormigoizko-mugak>

Bertan, erakusketa honen edukiari buruzko dokumentu- eta ikus-entzunezko baliabide ugari aurki ditzakezu, gotorlekuak erakitzeke prozesuan eta horien eraginean sakontzeko, bai eta bortxazko langileen baldintza eta bizipenetan sakontzeko ere.

Nafarroako Gobernuak Memoriaren Nafarroako Institutua sortu zuen 2018an, Bakearen, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Zuzendaritza Nagusian, memoriaren inguruko politika publikoak bultzatzeko. Institutuak garrantzi berezia eskaintzen dio Francoren errepresioaren biktimen errekonozimenduari.

Alde horretatik, bere jarduera-ildo garrantzitsuenetako baten barruan, oroimenari lotutako ondarearen eta ikerketa historikoan egindako aurrerapenen berri ematen du, eta, horretarako, era askotako ekitaldi, jardunaldi, material digital eta erakusketak antolatzen eta bultzatzen ditu. Herritarrei Francoren garaiko indarkeria-molde desberdinak erakusteko bereziki diseinatutako jardueren artean, **Lur azpian - Bajo Tierra** erakusketa nabarmentzen da. Errepublikaren aurka matxinatutakoek egindako errepresio fisikoa azaltzen du eta biktima haien hondarrak berreskuratzeko 1978an antolatutako familia-mugimendua gogoratzen digu. **Ezkaba 1938-2018** erakusketak, bestalde, San Kristobal gotorlekuan giltzapetutako milaka presok jasandako egoera eta indarkeria islatu zituen.

Hormigoizko mugak izeneko proposamen berri honen bidez, oro har frankismoak eta bereziki faxismoak erabilitako errepresio-tresna bati heldu nahi zaio: lan behartuari.

Pirinioetan milaka eta milaka egitura militar eraiki zituzten aliatuen erasoaldiari aurre egiteko, eta eraikuntza-lan haietan preso errepublikazale espainiarrak aritu ziren nagusiki. Gerra arteko Europan antzeko babes-egiturak aurkitzen ditugu nonahi, mendebaldeko kultura indarkeriaren menpe gelditu baitzen urte haietan, baina faxismoak iristearekin batera egitura haiek handitu eta hazi egin ziren, eta II. Mundu Gerra piztean esponentzialki ugartu ziren.

Franco eta Hitler Bidasoaren bokalearen ondoan elkartu ziren eta elkarri bostekoa eman zioten, xede baten inguruan. Pirinioak gotortzeko lerro bat eraiki zuten ekialdean eta Atlantikoko Harresia babesteko beste bat, ekialdean. Hormigoizko muga haien bidez blindatu egin nahi zituzten Europako prozesu demokratikoak itoartztea helburu zuten bi erregimen faxista haiek.

Erakusketa honen bidez, **Memoriaren Nafarroako Institutuak** memoriaren inguruan lan egiten duten ikerlari eta elkarteen lana zabaldu nahi izan du. Gure iraganeko errealtate ilun hori hedatzen diharduten elkarteen artean daude Gerónimo de Uztáriz Institutua eta Memoriaren Bideak, esate baterako. Era berean, eta memoriaren lekuak errekonozitzeko eta oroitzeko egindako lanari jarraikiz, giza eskubideak urratzen dituzten iraganeko nahiz egungo prozesu guztiei buruzko gogoeta kritikoa egiteko espazio bihurtu nahi dituzte leku horiek.

Gogoeta hori belaunaldi gazteei zuzentzen zaie bereziki, eta 2017az geroztik boluntarioentzako nazioarteko kanpalekuak antolatu dituzte bertan, espazio horietako batzuk berreskuratzeko, **Memoria duten Eskolak, Bakea eta Bizikidetzaren Lantzen** programaren barruan.

Ana Olló
Herritarrekiko Harremanetako Kontseilaria

Hormigoizko mugak erakusketak bidaia bat proposatzen du **Atlantikoko Harresiaren** eta **Pirinioen Gotortzearen** artean. Babeserako bi azpiegitura ikaragarri horiek II. Mundu Gerraren testuinguruan eraiki zituzten, eta ia-ia bat egiten dute Bidasoaren bokalean, 1940an haien sustatzaileak —Adolf Hitler eta Francisco Franco diktadoreak— elkartu ziren lekuan.

Atlantikoko Harresia eta **Pirinioen Gotortzea** eraikitzeko arrazoi estrategikoen berri ematen digu erakusketak, nola egin ziren azaldu eta egitasmo erraldoi horien benetako protagonistak nabarmentzen ditu, bereziki: miseria gorria eta indarkeria latza jasanda, bi egiturak altxatu zituzten ehunka milaka langileak, gehienak ere nazismoak eta frankismoak errepresaliatuak.

Bizkaiko golkoko hondartzetan erdi lurperatuta edo, mugatik metro gutxira, landaretzak estalita dauden egiturak eta bunkerrak azalera ekarri nahi ditu ***Hormigoizko mugak*** erakusketak, iragan traumatiko eta gaitzesgarri haren orbainak direla ulertarazteko.

“ESPAINIA BERRIAREN” SORKUNTZA ETA INPOSIZIOA

Faxismoek bultzatutako militarismoa eta Espainiako Gerra Zibileko galtzaileen aurkako zigorrak eta errepresioa daude Pirinioetako mugak eta Atlantikoko babes-lerroak gotortzeko eraikuntzen jatorrian eta muinean.

1936ko uztailaren 18an, militar eta milizia karlista eta falangistek —banku handien, nekazaritzako lurjabe handien, goi-burgesiaren eta Elizako zenbait sektoreen babesarekin— estatu kolpea jo zuten Espainiako II. Errepublikako gobernu legitimoaren aurka. Fronte Popularraren esku zegoen gobernu. Armadaren, herriko sektoreen eta antolakunde sindikal eta politikoen zati batek gogor egin zuen altxamendu militarren aurka. Horrela, gerra zibil odoltsua hasi zen, 1939ko apirilaren 1era arte iraungo zuena.

Matxinatuek gobernu bota nahi zuten, baina ez hori bakarrik: militarismoarekin, Falangearen ideia faxistekin eta karlisten eta sektore kontserbadoreen nazional-katolizismoarekin bat egiten zuen diskurtso ideologiko batean babestuta, inoiz ikusi gabeko garbiketa politikoari ekin zioten, estatu-kolpea prestatzeko garaian aurreikusita zeukaten moduan, eta gizarteko alderdi askoren babesarekin. Etsaiak “horda gorri” edo “Espainiaren aurkako” gisa aurkeztuta, gizatasuna bera ukatu zieten eta hamarnaka mila funtzionario eta militante publikoren erailketa sistematikoa eta gainerakoen zigorra justifikatu zuten horrela, matxinatuek odolez eta garrez eraiki nahi zuten “Espainia Berrian” onartuak izateko “berreziketa”-prozesua bultzatzeko.

Madrid. 1939. Filosofia eta Letren fakultatea, frankisten bonbardaketen ondoren.

BNE, Biblioteca Digital Hispánica.
GC-CARP/76/1/4.

Burgos. 1938. Francoren lehen gobernu.

BNE, Biblioteca Digital Hispánica. GC-CAJA/3/6/1/7.

Nazioarteko testuinguruak pisu handia izan zuen gerra zibilaren garapenean. Italiako, Alemaniako eta Portugalgo erregimen faxistek, Frantziaren, Erresuma Batuen eta Europako gainerako herrialdeen pasibotasun konplizearekin, armak eta soldaduak bidali zizkieten matxinatuei, Ez Esku Hartzeko Hitzarmena delakoari bizkarra emanda. Espainiar Errepublikari armak bidaltzen zizkion bakarra Sobietar Batasuna zen eta, horrez gain, Nazioarteko Brigadetako boluntarioen laguntza ere bazeukan.

500.000 lagun baino gehiago hil ziren gudu-zelaian, gaixotasunak eta goseak jota edo atzeguardian exekutatutak (140.000, estatu-kolpearen aldeko esparruan, eta 50.000, errepublikaren aldekoan). Ehunka mila pertsona atxilotu eta giltzapetu zituzten, eta espetxe eta kontzentrazio-esparruetara eraman. Horieta asko gatibu-langile aritu ziren Pirinioetako gotorlekuak eraikitzen. Gerra zibilaren amaieran, 450.000 errepublikazalek Frantzia hartu zuten babesa eta Francoren errepresalietatik ihes egindako milaka antifaxista haiek Hitlerren diktaduraren jazarpena jasan zuten 1940tik aurrera.

Iruña (Nafarroa). 1937. Nafarroako Brigaden omenezko desfilea.

BNE, Biblioteca Digital Hispánica.
GC-CAJA/96/2/32.

Irun (Gipuzkoa). 1938. Preso errepublikazaleak formazioan.

BNE, Biblioteca Digital Hispánica.
GC-CAJA/85/5/4.

FRANTZIA II. MUNDU GERRAN

Frantziara gurutzatzea lortu zuten Espainiako Gerra Zibilaren galtzaileek protagonismoa izan zuten Atlantikoko Harresia eraikitzeko lanetan ere.

1940ko maiatzean, Alemaniak Blitzkrieg gerra hasi zuen Frantziaren aurka eta horrek, hilabete eskasean aurre egin eta gero, amore eman zuen. Compiègnen sinatutako armistizioaren ondoren, bi esparrutan banatuta gelditu zen Frantzia: Wehrmachtek okupatutako eta kudeatutako esparrua, batetik, eta, bestetik, Pétain mariskalak Vichytik gobernatzen zuen esparru "librea", Alemaniaren esanetara zegoena zeharo.

Montoire-sur-le-Loir (Frantzia).
1940. Philippe Pétainen eta Adolf Hitlerren arteko bilera.

Bundesarchiv. Bild 183-H25217.

Okupazioaren ondorioz, Frantziako ekoizpen-sistema osoa Alemaniako gerra-ekonomiaren beharren eta administrazioaren militarizazioaren menpe jarri zen. Erresistentziako kideen, gobernuaren aurkarien eta juduen errepresiora eta kontzentrazio-esparruetarako deportaziora ere bideratuta zegoen sistema ekonomikoa, bai eta babeserako eraikuntza erraldojak altxatzeko lanetara ere. Milaka eta milaka atzerriar aritu ziren lanotan, behartuta, tartean espainiar erbesteratuak, eta, 1943tik aurrera, langile frantsesak ere bai.

Hendaia. 1940. Francisco Franco eta Adolf Hitlerren arteko topaketa.

Bundesarchiv. Bild 183-Rg8690.

De Gaulle jeneralak gidatzen zuen okupazioaren aurkako erresistentzia Frantziatik kanpo, eta 1940ko ekainean Frantzia Askeko gobernu aldarrikatu zuen, Londresen. Frantzia barruan ere erresistentzia-mugimendu bat sortu zuten, eta Espainiako erbesteratuek mugimendu horretan parte hartu zuten. 1942an, kanpoko eta barruko erresistentziek bat egin, eta alemaniar okupazioaren eta Vichyko erregimenaren aurkako oposizioa indartu zuten.

Normandiako lehorreratzek, 1944ko ekainean, Frantziako okupazioaren amaieraren hasiera markatu zuen. Aliatuek iparraldetik aurrera egin ahala, erresistentziako kideak Wehrmachtari jazarri zitzaizkion Frantzia osoan zehar. Espainiako erbesteratuek berebiziko garrantzia izan zuten Pirinioetako departamentuen askapenean. Abuztuan, Parisko herria matxinatu egin zen eta handik gutxira tropa aliatuak sartu ziren hirian, "La Nueve" konpainiako espainiar errepublikazaleak buru zirela.

Paris. 1940. Hitlerren bisita, alemaniar okupazioaren bitartean.

Bundesarchiv. Bild 183-H28708.

FAXISMOAK DENEN AURKA: BLINDATZEA ESTRATEGIA GISA

I. Mundu Gerrako esperientzia beldurgarriaren ondoren, Europak demokrazian eta bake iraunkorrean oinarritutako etorkizun batean jarria zeukan itxaropena, baina ordena berri hori amets hutsa zela ikusi zen berehala. Gerra amaitu eta urte gutxira, erregimen autoritarioak iritsi ziren boterera, eta errebantxa-gosea bolo-bolo hedatu zen. Benetako edo asmatutako etsaietatik babesteko, babes-egiturak eraiki zituzten Europa osoan.

Frantziak "Maginot lerroa" sortu zuen, alemaniarren inbasioetatik babesteko. Sobietar Batasunak, bestalde, "Stalin lerroa" eraiki zuen, munduko lehenbiziko herrialde sozialista mendebaldeko potentzien balizko eraso batetik babesteko. Alemania, Suitza, Luxenburgo, Herbehereak, Txekoslovakia, Belgika, Grezia, Suedia eta Finlandiak ere defentsa-lerroak eraiki zituzten beren mugetan 1930eko hamarkadan zehar.

Mugen gotortze eta blindatze horren bidez lortu nahi zutena ez zen kanpo-etsaietatik babestea soilik: bazen helburu ideologiko bat ere, eta helburu hori areagotu egin zen gerra arteko urteetan (1918-1939), ideologia faxistak indartu eta boterera iritsi zirenean, Mussoliniren eskutik Italian eta Hitlerren eskutik Alemanian.

II. Mundu Gerra piztean, eraikuntza haiek inoiz baino garrantzitsuagoak bihurtu ziren. "Hitlerren Europa" osoan zehar, alemanek azpiegitura ugari eraiki zituzten, Wehrmachtek konkistatutako eremuen gaineko kontrola ziurtatzeko.

Ibañeta (Nafarroa), 1940. Alemaniar armadako ofizialak Errolanen Kantuaren monumentuan.

Archivo Real y General de Navarra AGN, FFOT_GALLE_1_268.

Horrela, ideologia faxistak gatazka, gerra eta indarkeria bultzatu zituen European barrera, bere helburuak lortzeko tresna gisa. Ongi gorentzat zeuzkaten helburuok.

Espanian ere, Frankoren erregimenak babes-egiturak eraikiarazi zituen Pirinioetan zehar eta beste muga batzuetan (Gibraltarren eta Marokoko Protektoratuan, esate baterako), kasu horretan herrialdearen isolamendua defendatzeko.

Espainia kontzeptu totalitario zabal baten barruan antolatzen da, bere osotasuna, batasuna eta jarraitasuna bermatzen duten erakunde nazionalen bidez.

Francisco Francoren hitzaldia Burgosen, Radio Castellako mikrofonoen aurrean. 1936ko urria.

Gerrak soilik eramaten ditu giza energia guztiak tentsio-puntu gorenera eta soilik gerrari aurre egiteko ausardia duten herriak hartzen dira nobleztatz.

Enciclopedia Italiana pubblica 1932. XIV. liburukia. Faxismoa sarrera

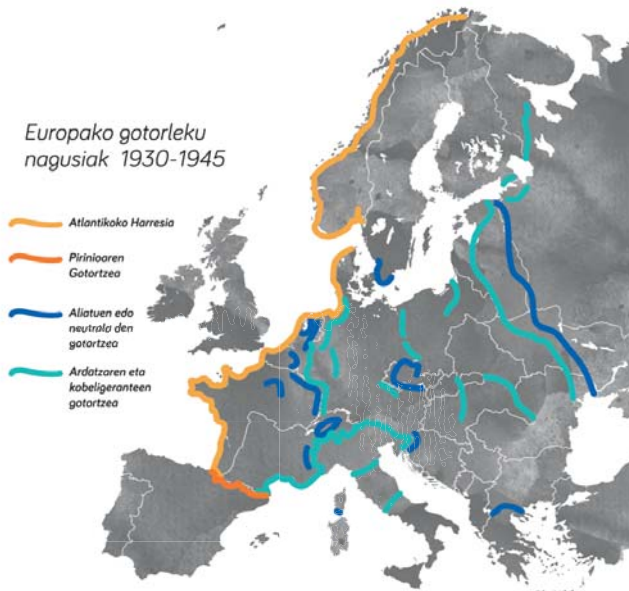

Iruñea (Nafarroa), 1937. Nafarroako Brigaden omenezko jaia eta San Fernandoren Gurutze Ohoratuaren ezarpena probintziari.

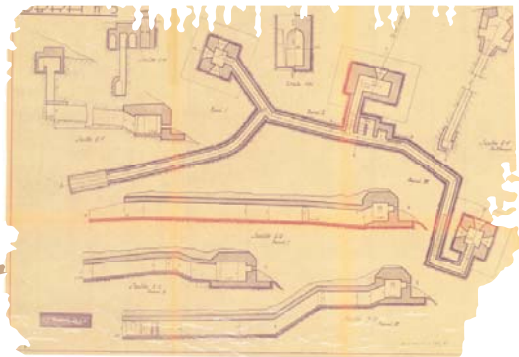
BNE, Biblioteca Digital Hispánica.
GC-CAJA/g6/2/7.

Europako gotorleku nagusiak 1930-1945

Atlantikoko Harresia
Pirinioaren Gotorlea
Aliatuen edo neutralen gotortzea
Ardatzaren eta kabeligeranteen gotortzea

PIRINIOETAKO “MUGA ZEHARKAEZINA”-REN eraikuntza

Baztan (Nafarroa). 1940.
Erratzu erakundea.

España. Ministerio de Defensa.
Archivo General Militar de Ávila
(AGMAV). M. 2380.8.

Baztan (Nafarroa). 1940.
Erratzu erakundea.

España. Ministerio de Defensa.
Archivo General Militar de Ávila
(AGMAV). M. 2380.13.

France

España

Algeciras (Cádiz).
1940. Langileen 57.
Batalioia (Miguel
Vega Ferrer eta
beste preso batzuk).
Coll. Wegener Flickr.

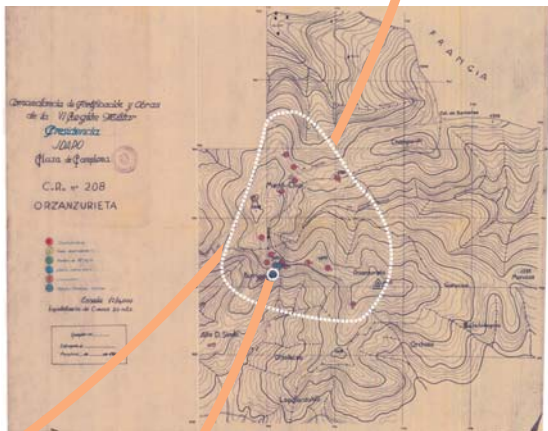

Azkolegitik Otsondoko leporainoko
errepidea. Urte ezezaguna.

España. Ministerio de Defensa.
Archivo General Militar de Ávila (AGMAV).
M. 1927.14.

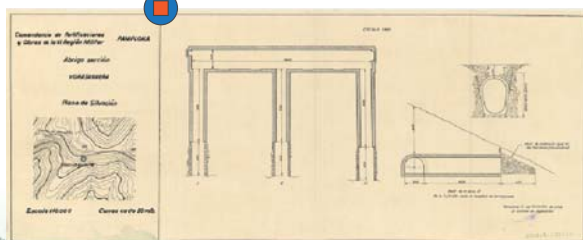
Orreaga (Nafarroa).
1950eko hamarkada.
Ibañetako pasabidearen
inguruko Erresistentzia-guneen
multzoa.

España. Ministerio de Defensa.
Archivo General Militar de Ávila (AGMAV). M.2328.15

Ortantzurieta (Nafarroa). 1950eko hamarkada.
208. Erresistentzia-gunearen plano.

España. Ministerio de Defensa. Archivo General
Militar de Ávila (AGMAV). M.2098.8.6

Orreaga (Nafarroa). 1954.
Virriaguerako aterpea.

España. Ministerio de Defensa.
Archivo General Militar de Ávila
(AGMAV). M. 1887. 12.

Espainiako Gerra Zibila hasi zenetik, matxinoak Frantziako muga kontrolatu nahian zeuden, eta soldaduak eta Falangeko eta Erreketeko miliziak hantxe zebiltzan, mugako pasabideak eta muga bera patruilatzan. Pirinioen alde bietan hamarkada luzez iraungo zuen presentzia militarri hasiera eman zioten, horrela. Pirinioak gairitu ezineko hesi bihurtu nahi zituen erregimen berriak, eta ehunka gotorleku eraiki zituen inguru hartako haran eta mendi-hegaletan, "Espainia Berria" Frantziatik iritsi zitezkeen inbasioetatik babesteko.

Gotortzea bi fase handitan egin zen. Lehenengoan (Pirinioetako mugaren babesaren antolakuntza) Euskal Herriko eta Kataluniako Pirinioetako mugak gotortu zituzten, 1939an. 1944tik aurrera, bigarren faseari ekin zioten (Pirinioen babesaren antolakuntza), eta Pirinio osora zabaldu zituzten gotortze-lanak. Ardatzaren aurkako Aliatuek gerra irabazi eta mundu-gerra amaitzearekin batera, bizkortu egin ziren bigarren fase horretako lanak eta 1958 urtera arte luzatu ziren.

Babesa 169 erresistentzia-zentron (EZ) bidez egituratuta zegoen, Kantauri itsasotik Mediterraneoraino, ia 500 kilometroan zehar. Gipuzkoan eta Nafarroan, adibidez, 1.836 bunker eraiki zituzten (hasiera batean aurreikusitako 2.884etatik) eta Katalunian, 2.853 (5.800 aurreikusi zituzten).

Gotortze-egitasmoaren oinarritzko elementuetako bat errepeideak eta mendiko pistak ziren. Bide horiek eraikita Pirinioetako haranak lotu nahi zituzten, ekialdetik mendebaldera, bunker, behatoki, aterpetxe, kuartel eta abarretarako sarbidea erraztearren.

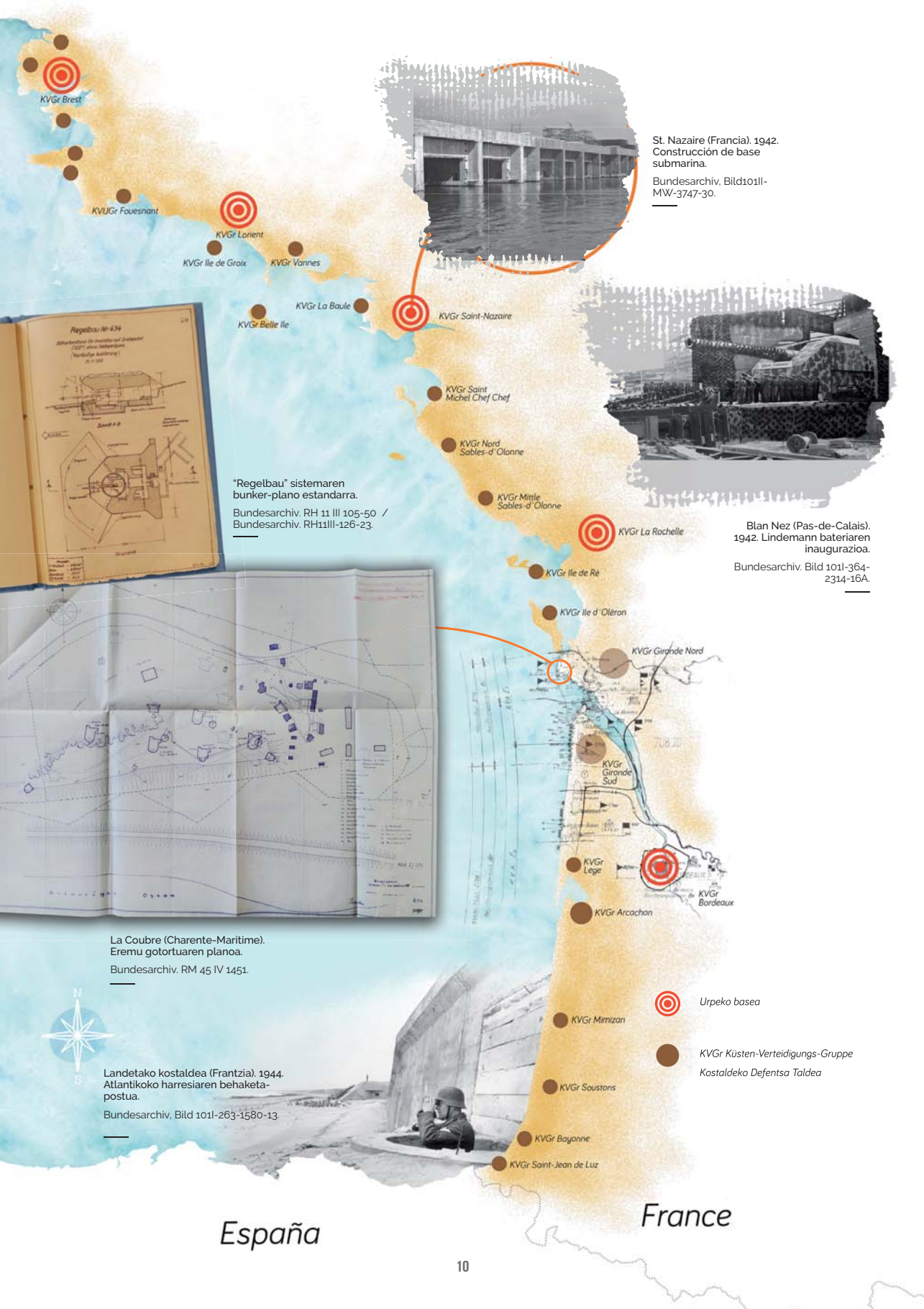
Erresistentzia-guneak - 1. fasea

Erresistentzia-guneak - 2. fasea

Pistak eta errepeideak

Baztan (Nafarroa). 2019. Erratzu erakundea.

Gabinete Trama.

ATLANTIKOKO “MUGA ZEHARKAEZINA”-REN eraikuntza

1942ko martxoan, Alemaniako armadak Europaren puska handi bat inbaditu ondoren, Hitlerrek inoizko azpiegiturarik handiena eraikitzeko agindu zuen, konkistatutako lurren gaineko kontrola bermatzeko: Atlantikoko Harresia. Bunkerrez, bateria antiaereoak, urpeko basez... osatutako lerro hori Hendaiaetik Norvegiako Ipar Lurmuturrera hedatzen zen ia 3.000 kilometroan zehar eta Alemaniaren menpe zegoen Atlantikoko kostaldean “blindatzea” zuen xedetzat.

1943ko uda baino lehen 15.000 gotorleku eraikitzeko agindu zuen Hitlerrek, baina asmo handinahi hark errealtatearekin egin zuen topo. Hitlerrek finkatutako datarako, 8.000 gotorleku pasatxo besterik ez zeuzkaten eraikiak. Eta aliatuak Normandian lehorreratu zirenean, 11.000 pasatxo ziren eraikitako gotorlekuak.

Gotorleku haiek guztiak eraikitzeko asmo itzel hura aurrera eramateko 300.000 langile aritu ziren Frantzian soilik. “Regelbau” sistema erabili zuten horretarako: seiehun mota bunker eta kasamata zeuden eta bakoitzak bere plano-liburua zeukan, eraikuntza-prozesua estandarizatu eta arintzeko. Pirinioak gotortzeko bigarren fasean ere metodologia hori bera erabili zuten.

Era askotako egiturak eraiki zituzten: artilleria-posizio handiak, tankeen aurkako kanoiak, metrailadoreetarako habiak, hondartzako hesiak, eremu minatuak, etab. Azken horiek Rommel mariskalaren aginduei jarraikiz egin ziren, aliatuen lehorreratzearen aurreko hilabeteetan.

Bundesarchiv,
Bild101-264-1601-06A.

Atlantikoko
Harresia

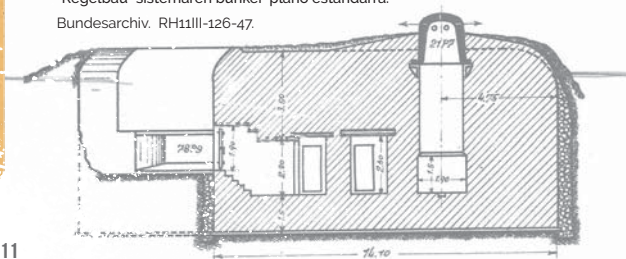
Jersey, 1941-1945.
Norimonteko egonlekua.

Theislandwiki.org

Betasemeko basea (Bordele). 1941-1942. Italiar itsaspekoa.
Bundesarchiv, Bild 101I-MW-2198-05A.

“Regelbau” sistemaren bunker-plano estandarra.
Bundesarchiv, RH11III-126-47.

GASTU MILITAR ITOGARRIA

Bateko nahiz besteko gotortze-lanen kostu ekonomiko zehatza kalkulatzeko ez da zeregin erraza, baina nabarmena da kostua itzela izan zela.

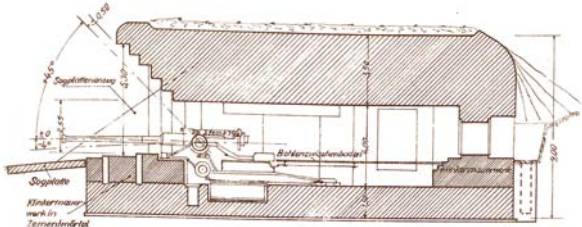
Gerra Zibilaren ondoren, Espainiak bizi zuen pobrezia-egoera larria ikusita, are larriagoa izan zen dirutza hura azpiegitura militar batera bideratzea, bunkerrak, pistak eta errepideak eraikitzeko kostuez eta eraikuntza-lanotan erabilitako materialez gain, lan horietan jardun zuten milaka pertsonaren mantenua ordaindu beharra baitzegoen.

1945. Erresistentzia Zentro baten erikitzeko aurrekontua.
España. Ministerio de Defensa. Archivo General Militar de Ávila (AGMAV). C. 3200, 3.

JEFATURA DE INGENIEROS DE LA SEPTIMA REGION MILITAR
PLANA DE BARRIO
PROYECTO DE UN CENTRO DE RESISTENCIA BUNKERIZADO
CON PERSONAL DE TROPA.

PRESUPUESTO		IMPORTE	
		Por Unidad	Total
Cantidad de las partidas	Unidad de las partidas de construcción	Por. Un.	Total
1.-	EXCAVACIONES		
1.610,46 m3.	de excavación en roca dura a cielo abierto (precio nº 1)	28 50	46.542 29
2.-	HORMIGONADO		
1.245,904 m3	de hormigón para amar (precio nº 3)	193 37	240.920 45
405,000 m3.	de hormigón en masa	52 00	21.060 00
3.-	ACEROS REFORZADOS		
56,343,00 Kgs	de acero en rebordes colocados en obra	1 62	91.275 66
4.-			
	Importe total del presupuesto de un C.R.		359.798 40
42 iguales			16.791.532 80
	Suma		17.191.331 20
	2 % de Imprevistos y rebordes		343.866 62
	Suma		17.535.197 82
	87 barrerones tipo Sección 4 17.000 pta.		1.479.000 00
			19.014.197 82
	Importe Total		19.014.197 82
Importa este Presupuesto la cantidad de DÍES Y NUEVE MILLORES CATORCE MIL CINCO CIENTO Y CINTE PUNTOS CUARENTA Y DOS CENTÍSIMOS.			

Importa este Presupuesto la cantidad de DÍES Y NUEVE MILLORES CATORCE MIL CINCO CIENTO Y CINTE PUNTOS CUARENTA Y DOS CENTÍSIMOS.
Borosa 12 de Febrero de 1.945
El General de Ingenieros

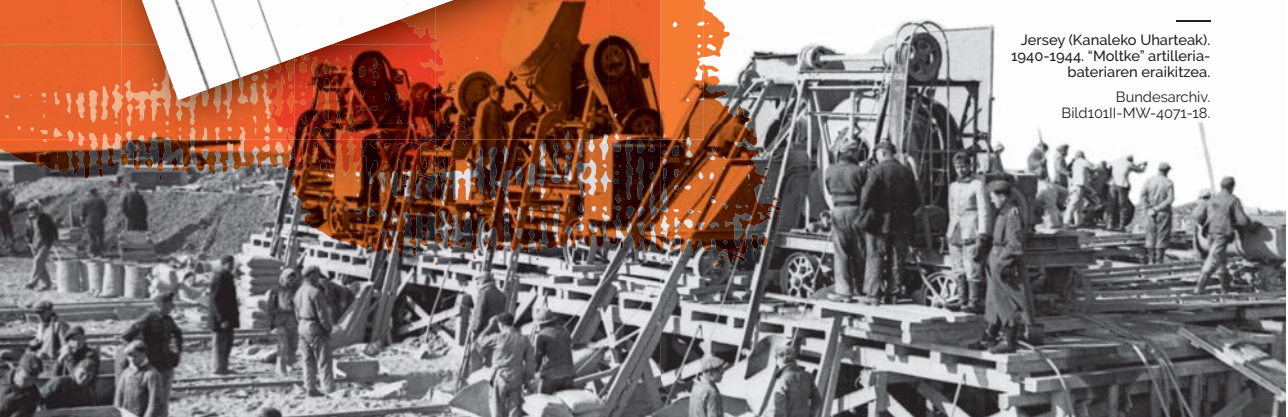

Schnitt A-B

"Regelbau" sistemaren bunker estandar baten planoak.
Bundesarchiv. RH 11 III 105-44.

Hura gertatu zen, gainera, gastu publikoa gutxitzeko eta zerbitzu publikoak murrizteko politika frankista bultzatzen ari zirenean, aurreko hamarkadetan, eta bereziki II. Errepublikako urteetan, indartutako ildoaren kontra. Horrela, bada, 1940ko hamarkadako urte gehienetan zehar gastu publikoaren % 35 baino gehiago bideratu zen gastu militarera. Gerraren aurretik % 20 inguru zen. Gastu militarren hazkunde hori miseria handiko hamarkada batean gertatu zen: desberdintasun sozialak handitzen ari ziren, benetako soldatak gutxitzen, gosetea zegoen eta horren ondorioz murrizten hasi zen orduan hazten ari ziren umeen batez besteko garaiera, klase apelenen artean bereziki.

Atlantikoko Harresiaren kasuan ere ez da erraza jakitea eraikuntza-lanek zenbateko kostua izan zuten. Gerra-ekonomiako garai betean eraiki zuten: ekoizpen-bitarteko guztiak gerrara bideratuta zeuden urte batzuetan. Bestalde, Harresia Espainiako gotorlekuak baino sei aldiz handiagoa zen, tamaina handiagoko eraikinak altxatu zituzten, eta denetik zeukaten eraikin haiek: armak, ate blindatuak, komunikazioak, alanbra-hesizko lerroak, eremu minatuak... Hona hemen baliabideen erabilera neurrigabe haren adibide bat: 13.234.500 m3 hormigoi eta 1.200.000 tona altzairu (Alemaniako urteko ekoizpenaren % 5) erabili zituzten Harresia altxatzeko.

Jersey (Kanaleko Uharteak). 1940-1944. "Moltke" artilleria-bateriaren eraikitzea.

Bundesarchiv. Bild101I-MW-4071-18.

Austria. 1938. Adolf Hitlerrek eta Fritz Todtek autobide baten obrak inauguratu dituzte.

Bundesarchiv. Bild 183-H04560.

Erromatarren garaiaz geroztik, inoizko eraikuntza-programarik txundigarriena gauzatu du Todt erakundeak bost urte pasatxoan. Eraikuntzaren alorrean sekula ikusi gabeko estandarizazio- eta arrazionalizazio-metodoak garatu ditu.

Britainiar armadaren inteligentzia-zerbitzuen OTI buruzko eskuliburua, 1945eko martxoa.

Estado del personal y materiales existentes para los obras en 42 G. de R.

Suministro al p.d. de obra.	Suministro al p.d. de obra.	Oficinas de obra.	Suministro al p.d. de obra.	Clases para obras de obra.	Obras y edificios.
Por 1 G. de R.	1	2	3	4	570
Por 42 G. de R.	34	28	106	66	3,710
Regt. de Ingenieros	7	8	6	26	2,000
Regt. de Ingenieros	8	6	40	35	2,000
T O T A L	30	34	46	43	4,000
MADE	2	34 (2)	10	35	
MATERIAL					400 (1)

(1) -- Una de las partes en las 42 G. de R. existentes.
 (2) -- Personal que ha de construirse y otros detalles en los 42 G. de R. existentes las partes construidas.

Urte ezezaguna. Lanen eta materialen egoera Erresistentziako 42 zentroan.

España. Ministerio de Defensa. Archivo General Militar de Ávila (AGMAV). C. 3200.3.

Bere proiektu garrantzitsuenak Frantzia okupatuan eraiki zituen. Alemaniako eta Frantziako enpresen arteko lankidetzan oinarrituta, itsaspekoentzako sei base, itsasontzientzako babeslekuak, Atlantikoko Harresiko milaka bunker eta misilak jaurtitzeko baseak eraiki zituen OTK.

Ekialdeko Prusia. 1943. Adolf Hitler Armamantu ministroa eta Todt Erakundeak arduraduna den Albert Speerrek.

Bundesarchiv, Bild 146-1979-026-22.

EKIMEN PUBLIKOA, IRABAZI PRIBATUAK

Gotortze-lan haiek guztiak plangintza publikoarekin egiten ziren, baina, aldi berean, irabazi pribatuak oso oparoak ziren.

Pirinioen gotortzearen kasuan, armada bera arduratzen zen lanak planifikatu, garatu eta zuzentzeaz. Baina horrekin batera, ustelkeriak eta influentzia-trafikoak irabazi partikular handiak uzten zizkieten enpresa hornitzaileei eta armadako ofizialei. Haietako askok soldadu eta presoek zuzendutako elikagaiak merkatu beltzera bideratzen zituzten, beren poltsikoak aberasteko. Bestalde, enpresa hornitzaileak arreta handiz aukeratzen zituzten eta erregimenaren aldekoak zirenei ematen zizkieten kontratu gehienak.

Atlantikoko Harresiaren kasuan, Todt erakundeak (OT) oso paper garrantzitsua jokatu zuen. Ingeniaritza militarreko erakunde bat da, erregimen naziak III. Reich-erako azpiegitura estrategikoak eraikitzeko 1938an sortua. Unitate paramilitar hori Fritz Todt ingeniariak zuzendu zuen hasieran eta Albert Speer arkitektoak geroago. Armada alemanari "Hitlerren Europa"-ko fronte guztietan laguntzeaz arduratzen zen.

OTk gotorlekuak eraiki zituen Kanaleko uharteetan, errepideak Sobietar Batasunean, trenbideak Norvegian, bonben aurkako 10.000 aterpe Alemaniako hirietan, lurpeko arma-fabrikak eta beste azpiegitura estrategiko asko eta asko.

MUGA IRAGAZKORRA

Jesús Monzón Repáraz.
Wikipedia.

Bunkerrak, pistak, metrailadore-habiak, behaketa-postuak... Nahiz eta material eta giza baliabide anitz xahutu Pirinioak gotortzeko, mugak, beti bezala, iragazkorra izaten jarraitu zuen.

Gerratik eta errepresiotik ihesi zihoazen pertsonen fluxu geldigaitza gehitu zitzaion ohiko kontrabandoari, askotan ibilbide berak eta, batzuetan, gidari berak zituztela. 1939ra arte, antifrankistak ziren mugaren beste aldean babesa bilatzen zutenak; baina naziek Frantzia okupatu ostean, aldatu egin zen jendearen joan-etorrien noranzkoa. Muga zeharkatzen zuten Europa osoko judu errefuxiatuek, itsasontziz Amerikara joateko Lisboara heltzea helburu zutenek, Alemanian Nahitaezko Lan Zerbitzua egitearen aurka zeuden gazte frantsesek, Belgikan edo Frantzian lurrera botatako hegazkinlari aliatuek, Erresuma Batura itzultzea nahi zutenek... Horiek guztiek ez zuten harresi bat ikusten Pirinioetan, irrikaz lortu nahi zuten askatasunerako atea baizik.

1944ko urriaren hasieran, Frantziaren askapenean parte hartu zuten Espainiar Gerrillari Taldeko ehunka kidek igaro zuten muga Luzaidetik eta Erronkaritik. Espainiar Batasun Nazionalak bultzaturiko eta Jesús Monzón nafar komunista buru zuen "Espainiako Errekonkista Operazioa"-ren hasiera izan zen. Horren gorengo unea Arango haraneko eraso izan zen. Horren helburua Errepublikak berrezartzea izan zen, eta aliatuen aitortza eta laguntza lortzea, Espainia askatzeko borrokarekin jarraitzeko.

Gerrillariak aurka egin zieten Pirinioetako gotorleketan zabalduetako ejertzito frankistako 50.000 soldaduei. Bi alderdien arteko alde handiaren ondorioz, errepublikarrek ehunka baja izan zituzten. Europako demokrazien aldetik laguntzarik jaso ez zutenek, porrota are latzagoa izan zen. Espainia faxismoaren atzaparretatik askatzeko ametsa betiko galdu zen. Asko ez ziren inoiz aberrira itzuli.

II. Mundu Gerra amaitutakoan, Pirinioak gotortzeko lanek aurrera jarraitu zuten, nahiz eta atzerriko mehatxua gero eta ahulagoa izan, diktadura frankistak bere lekua aurkitu baitzuen Gerra Hotzeko Europan. Halere, basoetan ezkatututako bunker horietatik hurbil, ezkutuan muga zeharkatzen jarraitu zuten, sare klandestinoen laguntzarekin, antifrankistek, kontrabandistek eta, hirurogeita hamarreko hamarkadan, Portugaldik zetozen emigranteek, bizitza hobe baten bila eta Afrikako gerra kolonialetatik ihesi Frantziara heldu nahi zutenek.

II. Mundu Gerran Gaulte jeneralaren Askapenerako Armadarekin bat egiteko Espainiara ezkutuan igaro ziren milaka frantziarren omenezko plaka. Benasque.

Luis Cogolludo Martinen izenean nortasun-agiri faltsua, Jesus Monzonek Espainian zehar bidaiatzeko erabili zuena, Francoren aurkako herri-matxinada prestatzen ari zenean.

1944. Gerrillari antifrankistak Val d'Aranen inbasioan.

Daniel Aransa, Argos Vergara Publishing Company, 1984.

Nork eraiki zituen

PIRINIOETAKO GOTORLEKUAK?

Valle del Riscal

*Plano de conjunto de la
organización defensiva*

Escala 1:100.000

France

Erronkaribarren antolaketa
defentsiboaren planoa.

España. Ministerio de Defensa. Archivo
General Militar de Ávila (AGMAV)_ODP_
Caja 3521.

España

Langileen Batailoiak

- 1 - ERRATZU
- 3 - IRAGI
- 14 - BERA
- 18 - IRURITA
- 42 - OIARTZUN / ERRETERIA
- 64 - AMAIUR
- 100 - LESAKA
- 105 - ETXALAR
- 106 - RONCAL / VIDANGOZ /
IGAL - ERRONKARI /
BIDANKOZE / IGARI
- 107 - BERA
- 114 - ARIZKUN
- 123 - OIARTZUN / ERRETERIA
- 127 - RONCAL / VIDANGOZ /
IGAL - ERRONKARI /
BIDANKOZE / IGARI
- 128 - OROÑOZ - MUGAIRE
- 129 - AURITZ - BURGUETE
- 142 - OIARTZUN / ERRETERIA
- 153 - AURITZ - BURGUETE
- 159 - EGOZKUE
- 169 - LESAKA

Langileen Diziplina-batailoiak

- 7 - OROÑOZ - MUGAIRE
- 80 - ERRETERIA
- 81 - EGOZKUE
- 81 - LESAKA
- 81 - OIARTZUN / ERRETERIA
- 87 - OIARTZUN / ERRETERIA

Soldadu Langileen Diziplina Batailoiak

- 6 - BERA
- 6 - RONCAL / VIDANGOZ /
IGAL - ERRONKARI /
BIDANKOZE / IGARI
- 12 - IRURITA
- 13 - LESAKA
- 13 - BERA
- 14 - EGOZKUE
- 14 - LESAKA
- 38 - OIARTZUN / ERRETERIA

Soldadu Langileen Diziplina Batailoiak (Zigortuak)

- 94 - LEZO

Aritxulegi (Gipuzkoa).

Soldadu Langileen 38. Diziplina Batailoia.

Memoriaren Bideak, Francisco Alonso Uriarte.

Batailoi
mota
Zka.
Langile
Kop.

Pirinioetako gotorlekuak eraikitzeak hainbat motatako langile behartuak erabili zituzten: kontzentrazio-eremuetatik ekarritako batailoietak langileak —garaituen errepresio politikoa jasandako langileez osatuak— eta soldaduska luzea egitera behartuta zeuden soldaduz osatutako unitate militarretakoak, esaterako.

Gerra amaitu ondoren, Pirinioetara eraman zituzten Kontzentrazio Esparruetako Ikuskapenaren menpe zeuden lan behartuko zenbait batailoi. 1939an, kontzentrazio-esparruetan Mugimendu Nazional Lortu deiturikoaren aurkako gisa sailkatutako gerra-presoa aritu ziren batailoi haietan. Sailkapen ideologiko haren barruan sartzen zituzten erregimenarekiko zaletasun zalantzezko zeukaten pertsonak ere.

1940an, "erregimenaren aurkako"-tzat sailkatuak izan ondoren kontzentrazio-eremuetara bidalitako langileez gain, gerran zehar Errepublikarekin egindako soldaduska aintzakotzat hartu ez eta soldaduska berriro egitera behartutako soldadu gazte errepublikazaleak bidali zituzten batailoi haietara. Euskal Herriko Pirinioetan, batailoi haietan 20.000 gati bu aritu ziren gutxienez 1939-1942 bitartean.

Bestalde, ez dakigu zehatz soldaduska egiten ari ziren zenbat soldadu aritu ziren gotorlekuetan lanean, baina badakigu milaka eta milaka izan zirela 1943tik aurrera.

Memoriaren Bideak, Ángel Santesteban.

1938ko azaroan, "gerra-presoen egindako lanak daukan berehalako erabilgarritasun materialaz" gain, lan horrek zeuzkan hiru helburuak zehaztu zituen Francok, lan horri buruz proposatu zuen araudi batean:

1. "Gerra-presoen mantenuak eragindako gastuak ordaintzea, ahal den heinean.
2. Horda marxistek eragindako kalteak eta suntsiketa leheneratzea, zuzenean edo zeharka.
3. Gerra-presoa zentzatzeari, beren birgaitze moral, patriotiko eta soziala erakusteko bitartekoak eta aukera emanez, disziplina sakoneko ohitura garatuz, obediencia azkarra eta Agintaritzaren printzipioa onartuz —bereziki eta zehazki lanean—, Espainia Berriko giro sozialera egokitzeko aurretiaz eta ezinbestean bete beharreko oinarri gisa".

Langile-batailoen barne-araubiderako behin-behineko araudia. 1938ko abenduaren 23a.

Langileen Batailoiak

11 - VILAMANISCLE
12 - MOLLÓ
63 - DARNIUS
66 - LA JONQUERA
78 - FLACA / CELRA
78 - DARNIUS
78 - PERALADA
78 - AGULLANA
107 - FIGUERES
115 - BONMATÍ
115 - RIPOLL
115 - SERINYÀ
115 - TOSES
177 - VILAMANISCLE

Langileen Disziplina-batailoiak

65 - TOSES
70 - TOSES

Soldadu Langileen Disziplina Batailoiak

19 - BAGA / BELLVER DE CERDANYA
19 - CASTELLAR DE N' HUG / PLA D' ANYELLA
42 - SANT LLORENÇ DE MORUNYS / COLL DE NARGO

Soldadu Langileen Disziplina Batailoiak (Zigortuak)

94 - SANT LLORENÇ DE MORUNYS / COLL DE NARGO

Aritxulegi (Gipuzkoa). 1942. Soldadu Langileen 38. Disziplina Batailoi.

Memoriaren Bideak, Julián Gurtubai.

Nork eraiki zuten ATLANTIKOKO HARRESIA?

1942tik aurrera, Albert Speer Armamentuaren ministroaren agindupean, Todt erakundea (OT) Alemaniako gerra-ekonomiaren funtsezko zutabea eta Europako enplegu-emaile handiena bihurtu zen. 1,5 milioi langile inguruk —langile behartuak, gerrako presoak edo kontzentrazio-eremuko presoak— lan egiten zuten Todtek bultzatutako lanetan.

Atlantikoko Harresia OTren proiekturik handiena izan zen, eta langileen "armada" multinazional bat mobilizatu zuten eraikuntza-lan horretarako: 300.000 langile, Frantzia bakarrik. Herrialde horretan ingeniari eta langileburu aritu zirenak alemanak, holandarrak eta flandestarrak ziren. 1942 amaiera arte, frantsesek borondatez lan egiten zuten peoi gisa, OTren soldata altuek erakarrita. Baina baziren langile behartuak ere, tartean 80.000 frantses —Derrigorrezko Lan Zerbitzuaren (DLZ) barruan errekrutatuak 1943tik aurrera—, bai eta errusiarrek, poloniarrek, iparrafrikarrek, indotxinarrak eta Espainiako gerra zibiletik ihes egindako errefuxiatuak ere.

Urtea eta kokapen ezezaguna.
Atlantikoko Harresiaren
egiturak eraikitzen.

Bundesarchiv, Bild146-1987-119-03.

Bordele, 1944. Urpeko baserako sarbidea.
Archives Grand Port Maritime de Bordeaux.

1941 eta 1944 artean, Vichyko erregimenak "eremu askeko" zelaietan gatu hartutako 40.000 "gorri espainiar" deportatu zituen ganaduantzako trenetan, Atlantikoko Harresia eraikitzeko lanetara. Haietako gehienak itsaspeko baseak eraikitzen aritu ziren, Brest, Lorient, Saint-Nazaire, Arroxela eta Bordelen. Beste batzuek V1 eta V2 misiletarako plataformak eta bunkerrak eraiki zituzten Mantxako Kanaleko uharteetan. Errusiarrek eta Espainiako errepublikazaleek baldintzarik gogorrenak jasan zituzten OTren lan-esparruetan, eta berdin Frantzia iparraldean preso hartutako Belgikako juduek ere. Hilabete batzuk geroago "heriotza-esparruetara" deportatu zituzten. Ez dakigu zenbat izan ziren Atlantikoko Harresia eraikitzen hil ziren Espainiako errefuxiatuak.

Bremen (Alemania). 1944.
Urpeko base baten eraikuntzan behartutako langileak.
Bundesarchiv. Bild 185-10-21A.

“Alemaniarren etsai den jendaila komunista horren arrisku-mailak ez du azalpen handirik eskatzen. Lan-merkatuaren egoera izan da [Frantziako] errepublikazale espainiarrak atxilotu beharrean oraingo [guretzat lan egiten jartzera] eraman nauena, gertutik zaintzeko, eta soilik diziplinarik ez dutenak edo jokamolde politikoki arriskutsua dutenak deportatzen ditugu [kontzentrazio]-jeremuetara.

Reinhard Heydrich, 1941eko ekaina.

“Alemanian lanean aritu ziren bost milioi langile atzerritarretatik, ez ziren 200.000ra iristen borondatez etorritakoak.

Fritz Sauckel.

Cherbourgeko Atlantikoko Harresian behartutako langile espainiar baten btxartela.
Servicio de Indemnizaciones a las Víctimas del Nazismo, Düsseldorf.

MUTURREKO BALDINTZETAN EGINDAKO LANA

Pirinioetako gotorlekuak eta errepideak eraiki zituzten langile gehienek oso bizi-baldintza latzak jasaten zituzten: mendiko klima, lan-, higie- eta osasun-baldintza txarrak, janari kaskarra, kanpin-dendetan eta barrakoietan lo egin beharra... Egunero miseria kudeatzen jardun beharra zekarren bizimodu hark.

“Han egurra baino ez zegoen, ogi gutxi, baina egurra franko.

Antonio Viedma. 6. BDST, Igari (Nafarroa).

Gatibuek muturreko egoerak bizitzen zituzten, jatekoa eta berokiak oso urriak zirelako. Agintari militarrek eman behar zizkieten halakoak, bereziki kontzentrazio-eremueta-koek, mendeko baitzeuden lan behartuko batailoiak.

Gainera, langileek jaso zezaketen diru-soberakina ez zen nahikoa janari gehiago erosteko edo jasaten zituzten bizi-baldintza latzak hobetzeko, zigiluak, tabakoa edo ardo pixka bat erosteko baino ez baitzitzairen iristen.

“Soldadu Langileen 38. Diziiplina Batailoian (...) hurrena Bidankozera eraman gintuzten, errepide bat egitera. (...) Egun asko eman genituen jan gabe eta beste egun asko platano bat eta ogi-mutur bat besterik ez genuela. (...) Lanaldia zortzi ordukoa zen, baina zigortzen gintuztenean haiek aspertu arte edukitzen gintuzten lanean. (...) Handik Igari izeneko beste herri batera joan ginen. Herri hartan andaluziarren batailo bat zegoen (...) Barrakoietan sartu ginenean ezin nazkagarriago zeuden. Ikusten zen gu baino pilatuago eta gosetuago eduki zituztela aurrekoak. Izpiritua galdu zuten, bizian hilda zeuden zeharo.

Félix Padín Gallo. 38. BDSTarekin Igarin (Nafarroa) jardundako presoak.

Erretereria - Oiartzun - Lezo (Gipuzkoa). 1941-1942. Rantxoaren banaketa. Soldadu Langileen 38. Diziiplina Batailoia.

Centro Documental del Socialismo Vasco. Colección Luis Ortiz Alfau. ES.48020.ASV.ILOA/3.0.1//007 y ES.48020.ASV.ILOA/3.0.1//006.

Atlantikoko Harresiko lanetan, Kanaleko uharteen gotortzea zen lanik gogorrenetakoa. Lanaldi akigarriak, goseteak, zigorrak eta exekuzioak eguneroko ogia ziren langile behartuen bizimoduan. Ehunka langile hil ziren alemanek Frantziako Atlantikoko kostaldean altxatu zituzten bost itsaspeko baseak eraikitzen.

“Lagerrean espainiarrak baino ez ginen, 2.000 inguru. Jendarmeak geneuzkan zaindari, eta lanerako bidean, OTko kide armatuak. Hamabi orduko lanaldiak egiten genituen. Lau hilean atsedeen-egun bakarra izan nuen. Ez nuen soldatarik jasotzen, noizean behin diru pixka bat ematen ziguten, baina merkatu beltzean jaki gutxi batzuk erosteko besterik ez zitzaigun iristen. Ez ziguten gutunik idazten uzten, ezta gutunik edo paketerik jasotzen ere. Bestela ere, nire senideek ezin izango zidaten ezer bidali, ez baitzekiten non nengoen. Zaplaztekoak eta ostikadak jotzen zizkiguten eta joko krudel eta zentzugabe batean jokatzera behartzen gintuzten: aurrerantz erortzeko agintzen ziguten, besoak gorputzera pega-pega eginda, eta soilik aurpegiarekin lurraren kontra jotzeko zorian geundenean uzten ziguten aurpegia eskuekin babesten. Lehenago babestuz gero, berrir botatzera behartzen gintuzten. Jersey jasotako tratu txarra askoz gogorragoa izan zen. Espainiako burkide baten ihesaldiaz gogoratzen naiz: azkenean harrapatu egin zuten, eta Alemaniako eremu batera bidali.

José Barros. Erbesteratu errepublikazalea. Arroxelako urpeko basean eta Jersey uhartean lan egin zuten.

Jersey (Kanaleko Uharteak). Urte ezezaguna.

Budesarchiv, Bild 10111-MW-5144-29.

ETSIPIENA ETA ERRESISTENTZIA, DIZIPLINA-ERREGIMENAREN AURREAN

Lan behartuak Pirinioetako gatiibuentzat izan zezakeen helburu «zentzatzaila»-ri buruzko arauak, erregulazioak eta propaganda gorabehera, xede garrantzitsu bat zeukan: lan-batailoietako kide guztiak makurraztea lanaren, bizi-baldintzen eta diziplina-erregimenaren bidez.

Langile haiek Justizia Militarren Kodearen mende zeuden, baina zigorak ezartzeko garaian arbitrariotasun handia zegoen.

Pola de Gordón (Leon).
1937. Euskal gatiibuak
errepide bat eraikitzen
lanean.

BNE, Biblioteca Digital
Hispanica. GC-CAJA/89/9.

San Pedro de Cardena (Burgos). 1938.
Nazioarteko Brigadetakako
errepublikanoak kontzentrazio-esparruan.

BNE, Biblioteca Digital Hispanica. GC-CAJA/8/6/35.

Gatiibuak era askotako zigorak jasotzen zituzten: mehatxuak, kolpeak, jipoiak, gehiegizko lan-zama... Eta zigor horiek ezartzeko nahikoa zen gerra-presoen zenbaketan adi ez egotea, lerrotik ateratzea, pixka bat berandutzea, lan gutxiago egiten saiatzea edo gaztelania ez zen beste hizkuntza batean hitz egitea. Horrez gain, gatiibuen artean zeuden salatariek egindako txostenek egoera areago gogortu zezaketen.

Pirinioetako haranetan, gerra-presoen gehienek zintzo betetzen zuten ezarritako ordena, ez beren ideologia aldatu zelako, baizik eta errepresioaren eta hango bizi-baldintza gogorren ondorioz. Denbora ahalik eta ondoen igarotzea zen haien lehentasuna, ahalik gutxien sufritzea, batailoietan eman beharreko denbora lehenbailehen bukatu zedin.

Hala ere, etsipena nagusi bazen ere, ihesaldi-saiakera batzuk izan ziren. Ihesaldiak exekuzioekin zigortzen zituzten. Agintariak berek gogoeta egiten zuten gerra-presoen ihes egitera bultzatzen zituzten arrazoen inguruan. Amaiurren (Baztan, Nafarroa) 64. langile-batailoiko hamaika gatiibu ihes egin ostean, Simón Vizcaino epaileak txosten bat idatzi zuen, ihesaldiaren ustezko arrazioen inguruan. Haren esanetan, gerra-presoen pilotuta bizi ziren, zaintza nahikorik gabe, ofizialek, ofizialordeek eta soldaduek lasaitu egin baizuten beren espiritu militarra eta eskoltek konfiantza garatu baizuten langileekin.

Gallarta (Bizkaia). 1938.
Langileen 1. Batailoiko
gatiibuak meategietan.

BNE, Biblioteca Digital Hispanica. GC-CAJA/8/20.

Pirinioetako haranetan dozenaka gerra-presoen hil ziren, epailetarik gabeko exekuzioen ondorioz nahiz hango bizi-baldintza latzengatik. Horrek ederki erakusten digu inguru hartan bizi-tako izu-giroa eta kontrol zorrotza.

LAN BEHARTUAREN GEOGRAFIA ZABALA

Bi lurraldeak gotortzeko eraikuntza-lanetan langile behartuak erabiltzeko ohitura ez zen kasu isolatua izan Europan, XIX. mendean zehar esklabutza poliki-poliki —eta ez gatazkarik gabe— abolitu ondoren ere, estatu haiek lan behartuko modalitate desberdinak erabiltzen jarraitu baitzuten, XX. mendeko erdiko hamarkadetan bereziki. Mundu-gerra bera kontinente osoko milioika gazte indarrez errekrutatuz egin zen.

Espainiaren kasuan, 100.000 gerra-presu baino gehiago aritu ziren Presoen Kontzentrazioaren Ikuskapenaren menpeko batailoietan 1945 arte, eta dozenaka mila presori Zigorraz Lanaren Bidez Betetzeko Sistema aplikatu zieten, 1938-1995 bitartean.

Bi modalitate horien bidez atera zituzten aurrera gerrako proiektuak eta proiektu militarrek, bai eta lan zibil ugari ere, industrian, meatzaritzan, nekazaritzan, herri-lanetan eta espetxeetako tailerretan. Estatua baliatu zen lan behartu hartaz, baina enpresa pribatuak, partikularrak eta Eliza ere bai. Horrez gain, Ekuatore Ginean indarrean jarraitzen zuen “prestazio”-sistemak: errepide asko egiteko erabili zuten lan behartuko sistema.

Ekuatore Ginea. 1928, gutxi gorabehera. Niefang eta Evinayong arteko errepidearen irekiera.

Biblioteca - Archivo Claretiano, Luba, Guinea / (<http://www.opensourceguinea.org>).

Alemania naziak ere lan behartua erabili zuen, bereziki 1939tik aurrera, gerraren ondorioz eskulan-gabezia baitzeukan. Orduraz geroztik, 13 milioitik gora lagun aritu ziren Hirugarren Reicherako langile behartu gisa. Gehienak hainbat herrialdetako migrazio eta deportazio behartuen bidez errekrutatuta zituzten. Horrez gain, milioika gerrako preso eta kontzentrazio-esparruetako gatibu esplotatu zituzten, guztiz akitu arte lan egitera behartuz.

Haiei guztiei esker eta sektore ekonomiko guztietan egin zuten lanari esker lortu zuen Alemaniak gerra-ekonomiari eustea, SSk, Wehrmachtek, Todt erakundeak eta ehunka enpresa pribatuk parte hartzen zuten sare baten bidez.

Afrika kolonialean ere langile behartuak erabili zituzten, sistema horren zenbait modalitate inposatu baitzizkieten bertako biztanleei. SESBen, azkenik, milioika disidente langile behartu gisa aritu ziren, batez ere estalinismoaren garaian.

—
Madrid, 1953. Emakumeen Probintzia Espetxea, Ventas. Patronato de Redención de Penas por el Trabajo.

VICENTE GASULLA-SOLÉ

Hormigoizko horma hauek milaka esku anonimok eraiki zituzten: Gerra Zibilean atxilotu ondoren, "sailkatu" eta Pirinioetako eta Atlantikoko kostaldeko errepide eta bunkerrak eraikitzen lan egitera behartutako erbesteratu eta presoen eskuek, hain zuten. Esku haien artean zeuden Vicente Gasulla Solérenak, ilunpean jarraitzen duten izen propio haietako batenak.

Gasulla Bartzelonan jaio zen, 1919ko maiatzaren 6an. Aitak Valentziako landa-eremutik emigratu zuen hiri handira eta ama katalana zuen. Zeramika-fabrika batean lan egiten zuen eta auzoko belar-denda baten jabearen alabarekin ezkondu zen. Gerra Zibila hastean, 17 urte besterik ez zituela, armada errepublikazalearen aireko indarrean eman zuen izena, eta Prat de Llobregateko aerodromoan eta Aragoi, Lleida eta Alcañizeko frontean ibili zen.

Frantzia. 1939. Espainiar soldadu errepublikazaleak Argelès-su-Mer eta Le Bacarès kontzentrazio-esparruen artean ibiltzen.

Colección Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía. AD00883.

Faxistak Katalunian barrena hedatzen ari zirela ikusita, Frantziara ihes egin zuen, beste milaka errepublikazalerekin batera:

"Haletako batzuek jo eta bertan tiro egiteko eskatzen zidaten, ezin baitzuten oinez jarraitu eta ez zuten Francoren erregimenaren menpe gelditu nahi, gu antifaxistak baikin.

Muga zeharkatzean, atxilotu eta kontzentrazio-esparruetara eraman zituzten, Argelès-sur-Mer, Barcarès eta Saint Cyprienara adibidez. Txarrantxaz hesituriko hondartza haietan errefuxiatuek harean egindako zuloetan lo egiten zuten.

"Eremuetara joatea onartu genuen, uste baikenuen bizpahiru hilabeteren buruan Espainiara itzuliko ginela, Francoren aurka borrokatuz; hiru hilabete horiek igarota, askatu egingo gintuztela eta gerra amaituko zela.

Baina 1939ko irailaren 1ean, II. Mundu Gerra hasi zen. Frantziako Gobernuak asilo-eskubidearen truk lan egitera behartu zituen milaka errefuxiatu haiek, edo, ezetz esanez gero, Espainiara itzultzera. Gasulla Maginot lerrora eraman zuten, kanpamentu militarrek eta arma-fabrikak eraikitzen, Compagnies de Travailleurs Étrangers (CTE) edo Langile Atzeritarren Konpainia deiturikoetan.

Alemanen okupazioarekin, Vichyko erregimenak haien esku utzi zuen Gasulla 1942an eta Atlantikoko Harresia eraikitzen eraman zuten orduan, Frantziako ipar-mendebaldeko kostaldean. 1943ko irailean Jersey uhartera eraman zuten, beste 1.500 errepublikazale espainiarrekin batera. Geroago, 3.000 errusiar, ukrainar eta poloniar iritsi ziren, haietako asko adingabeak, eta 700 judu.

Alderney (Kanaleko uharteak). Urte ezezaguna. Theislandwiki.org

Jersey (Kanaleko uharteak). Urte ezezaguna. "Moltke" bateria. Theislandwiki.org

Jerseyen mediku laguntzaile jardun zuen, lan-baldintza gogorrek eragindako gaitz ugariak —"larruazaleko, aurpegiko eta sudurreko gaixotasunak edo biriketako infekzioak", besteak beste— sendatzen laguntzeko. Sendagai, tratamendu edo antibiotiko egokirik gabe, langileak hil egiten ziren lan-esparru haietan.

Gasulla Solé 1945eko maiatzaren gra arte egon zen preso Jerseyen. Askatua izan ondoren, uhartean bizitzen gelditzeko baimena eskatu zien agintariei. Han berriro ezkondu, eta seme-alabak izan zituen. 69 urterekin hil zen. Bi plaka jarri zituzten Gasullak Jerseyen preso emandako urteen oroigarri:

"Hau zen pentsa genezakeen bakarra: pasatzen zen egun bakoitza bizirik igarotzen genuen egun bat gehiago zela.

"Oso ahul nengoen neke ikaragarriaren eta disenteria-oren ondorioz. Espainiar bat nitaz errukitu eta zaindu egin ninduen, bizitzara itzuli nintzen arte: Gasulla Solé zuen izena.

Vasily Marempolsky, Ukrainako langile esklabo.

Kokapen ezezaguna. 1937.
Gudariak jasotako Gipuzkoako euskal errefuxiatuak.
gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

ERBESTETIK LAN BEHARTURA

Gerra Zibilean zehar eta haren ondoren erbesteratu ziren 465.000 pertsonen arteko gehienak Frantziara joan ziren, eta han agintariak barneratze-esparruetan sartu zituzten. Haietako 25.000 eta 30.000 artean Mexikora joan ziren ihesi; 15.000 bat Aljeriara eta milaka batzuk Latinoamerikako beste herrialde batzuetara edo Sobietar Batasunera. "Errusiako umeak" esaten zieten azken horiei.

Gerra amaitutakoan, 360.000 erbesteratu inguru itzuli ziren. Atxilotu, eta kontzentrazio-esparruetara bidali zituzten: Katalunian, Figueres, Puigcerdà, La Seu d'Urgell, Bossòst eta Trempeko eremuetara, eta Burgosen, Miranda de Ebrokora, esate baterako. Eremu haietan ideologiaren arabera sailkatzen zituzten, aske utzi, epaitu edo lan-batailoietara bidali aurretik.

Itzuli ez zirenek Wehrmachten inbasioa jasan zuten Frantzian, 1940ko udaberrian. Horretaz gain, 10.000 espainiar inguru deportatu zituzten hainbat esparruetara (Mauthausen, Dachau, Buchenwald, Neuengamme, Ravensbrück, Auschwitz, etab.) bai errepublikazaleak izateagatik, bai erresistentzian parte hartzeagatik, bertan % 60 hil zirelarik. Frantzian geratu ziren 90.000 gizonetatik gehienak Vichyko erregimenarentzat eta okupatzaile alemaniarrentzat lan egitera behartuak izan ziren. II. Mundu Gerra amaitutakoan, bizirik atera zirenen eta erbesteratu berrien artean, 100.000 espainiar inguru jarri ziren bizitzen Frantzian.

II. Mundu Gerraren testuinguru hartan, Pirinioak hegoalderako irtengunea izan zen nazionalitate desberdinetako zenbait jenderentzat: bai bizia salbatzeko desertatzen zutelako, bai nazismotik eta faxismotik ihesi egin zutelako, bai faxismoaren

aurka borrokatzen jarraitu nahi zutelako Frantziako eta beste potentzia aliatuen Erresistentziaren barruan. Eta ezin ahaztu Europako hainbat tokitatik iritsitako juduak ere.

Horrela, bada, 80.000 bat lagunek zeharkatu zituzten Pirinioak iparraldetik hegoaldera. Agintari frankistek haien arteko 50.000 atxilotu zituzten eta gehienak atxiloteta-zentroetara, espetxera eta kontzentrazio-esparruetara bidali zituzten. Beste asko aske utzi zituzten eta beren bidea jarraitu ahal izan zuten Portugal, Gibraltarr edo Afrika iparralderaino. Aipatutako guztiaz gain, bazeuden zenbait sare klandestino ere, Comète sarea adibidez, jendeari muga zeharkatzen eta ihes egiten laguntzen ziena. Sare haiek laguntza ematen zieten, halaber, lurrera botatako hegazkinetako pilotuei eta muga zeharkatu nahi zuten espia eta erbesteratuei.

Auritz (Nafarroa). 1940. "Atzerriko meneko" baten atxilotze-fitxa.

Archivo Ayuntamiento de Auritz/Burguete (AMB). Caja 105.6.

Hendaia (Frantzia). 1936. Soldadu errepublikar errefuxiatuak.
gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France.

MARCE MELGAR: ARGAZKIAK ETA ELKARTASUNA

Bidankoze-Igari (Nafarroa). 2011.
Marce Melgar frankismoaren esklaboen omenaldian.
Memoriaren Bideak / Carlos Obxo.

Pirinioak gotortzeko lanen oihartzuna handik ehunka kilometroraino iritsi zen, gatibuen eta errekrutatutako soldaduen senideak bizi ziren herrietaraino. Eta han urrutian elkartasun-ekimenak sortu ziren, esaterako Barakaldoko Marce Melgar emakume gazteak, Erronkarin (Nafarroa) lanean preso zeukaten José Múgica bikotekideak, bultzatutakoa.

Marcek ederki gogoratzen du nola prestatzen zen hiru eguneko bidaia luzerako: janaria eramaten zion mutil-lagunari (haren arreba zela esanez), bai eta Barakaldoko beste preso batzuei ere.

Haiek ikustera joatea erabaki nuen. A zer nahigabe handia izan zen bidaia hura. A zer zalaparta piztu nuen! Benetan! Ez nuen bakarrik joan nahi, baina denek ezetz esaten zidaten, errepresalien beldur. (...) Bat etortzen zitzaizun eta esaten zizun: “Eramango diozu paketea?”. Batzuek 1,50 ematen zizuten, beste batzuek ezer ez, eta ez zeukatenei nik jarri behar (...). Amek pakete txiki bat egiten zuten tortilla batekin, zeukatenarekin. Pakete horiek oihal batean ondo-ondo bildu, josi eta urliarentzat edo berendiarentzat ematen zizkizuten, izena jarrita. Hara iristean, denek ireki zituzten denentzako paketeak, batzuei janariak kalte egin zien, kontrako eztarritik sartuta.

Janariaz gain, aita marinela Ameriketatik ekarritako argazki-kamera bat ere eramaten zuen bidaia haietara. Kamera harekin egindako argazkiek gatibuen senideak zertxobait kontsolatzeko balio zuten. Berak ederki gogoratzen du argazki haietako bat nola egin zuen almadia batera igota, Erronkarin:

“Hurrengo eguna igandea zen eta mezetara joan nintzen. Ezkutatu egin nintzen eta haien aurretik sartu nintzen. Mezetatik ateratzean ezagunenak elkartu nituen, argazkian ageri direnak, aurrena nire ustezko anaia, eta horrelaxe egin nuen argazki hau (...). Dotore-dotore jarri ziren denak eta nik esaten nien: “Egin irribarre! Ea zeinek egiten duen irribarre zabalena”. “Aizu, begiratu niri”, eta horrelaxe esaten nien eta denak irribarre zabal-zabalarakin. Esaten nien: “Ez dut aurpegi goibelik ikusi nahi!”.

Marce Melgarrek bizi osoan gorde zituen argazki haiek, eta kopia bat Memoriaren Bideak elkarteari eman zion poz eta eskuzabaltasun handiz. Bidankozen (Nafarroa) frankismoko esklaboen omenez egiten diren ekitaldietara joaten da Melgar.

Miranda de Ebro (Burgos).
1940. Gatibuak
kontzentrazio-esparruan,
horien artean dago
José Múgica.

Memoriaren Bideak /
Marce Melgar.

Oiartzun (Gipuzkoa). 1941.
Soldadu Langileen 38. Diziplina Batailoia. Babiloni.

Memoriaren Bideak /
Marce Melgar.

Erronkari (Nafarroa).
1940 – 1941.
Basi Sanz, emakume
erronkariarra, gatibuekin
solidarioa.
Memoriaren Bideak /
Juan Mari Landeta.

ELKARTASUN SAREAK EHUNTZEN

Gotorlekuak eraikitzen lan egiten zutenen egoera latzari aurre egiteko elkartasun-ekimen ugari sortu zen, bai familia-loturei jarraikiz, bai arrazoi humanitario eta ideologikoak zirela eta. Ekimen haietan langileen familiek parte hartzen zuten, baina baita inguruko herrietako biztanleek ere. Eta emakumeak ziren elkartasun-agerraldi haien protagonista asko. Pirinioetan lanean ari ziren guerra-presoen kasuan, haien senideek ahalegin handiak egiten zituzten janaria bidaltzeko eta bisitan joateko. Inguruko herrietako familiek jatekoa eramaten eta arropak garbitzen zizkieten. Gatibuek, goseak amorratzen, inguruko baratze eta ukuiluetan lapurtzen zutenean, herriko jendeak militarren aurrean salatzen zituzten batzuetan, baina ez denek.

Oiartzun (Gipuzkoa). 1941-1942.
Familiaren bisita Andoni Biritxinaga gatibuari.
Memoriaren Bideak / Andoni Biritxinaga.

“Babiloni izeneko kanpalekuaren aurrean bazen baserri bat, adineko emakume batek uzten ziguna. Semeak gu bezala zeuzkan emakumeak eta gu ahal genuen guztia lapurtzera joaten ginen hara, artoa eta. Eta nik esaten nion: “Ez al zara kexatuko?””. “Nola kexatuko naiz bada, koitaduok, semeak zeuek bezala dauzkat eta!”.

Félix Padín, Oiartzunen (Gipuzkoa) egindako gatibualdiari buruz.

Bestalde, baziren gatibuei ihes egiten laguntzeko sare batzuk ere.

“Langile-batailoietako gerra-presoa batzuen eta eskoltako soldadu batzuen ihesaldiari buruzko hilaren 9ko eta 876. zk.-ko nire ofizioari jarraikiz, berorri zera jakinarazteko ohorea dut: Frantziatik iritsitako informazioaren arabera, desertoreak Erbauryko Gendarmoteen Guardia Mugikorreren postura agertu direla (Ibardinetik hiru kilometro ingurura), eta inongo zalantzarik gabe iritsi direla hara. Horrek erakusten du muga inguruan bizi den norbaitek lagundu diela.

Espainia. Defentsa Ministerioa. Avilako Artxibo Militar Nagusia (AGMAV). C. 3572, 169.

Aritxulegi, (Gipuzkoa). 1942. Senideen bisita Soldadu Langileen 38. Diziplina Batailoiko hainbat gatiburi.

Memoriaren Bideak / Antonio Ansoleaga.

Atlantikoko kostaldean bunkerrak eraikitzen ari ziren espainiar erbesteratuak, bestalde, senideengandik urrun eta isolatuta zeuden eta, beraz, elkar babesten eta laguntzen zuten, faxismoa berehala bukatu eta laster batean familiarengana itzuli ahal izango ziren itxaropenez.

“Hesiaren atzean, han inguruko errepede batean, gizon-emakume libre eta garbiak ikusten genituen, ederki jantzita. Han ondoko hegazkin-fabrika batean sartzen eta handik irteten ziren, zaintzaile bati pase bat erakutsita. Barrutik begiratuta, txarrantxaren alde honetatik, pentsatzen genuen beren etxea izango zutela, beren familiarekin egoten zirela etxeko epelean, eta burdin hesiaren beste aldean dagoenarentzat askatasuna irudikatzen zuten mila eta bat irudi ibiltzen genituen gogoan.

Bordeleko itsaspeko base alemana eraikitzen lan egin zuten erbesteratu espainiar baten memoria.

Jersey (Kanaleko uharteak).
Urte ezezaguna. Errusiako langile behartuak.

Theislandwiki.org

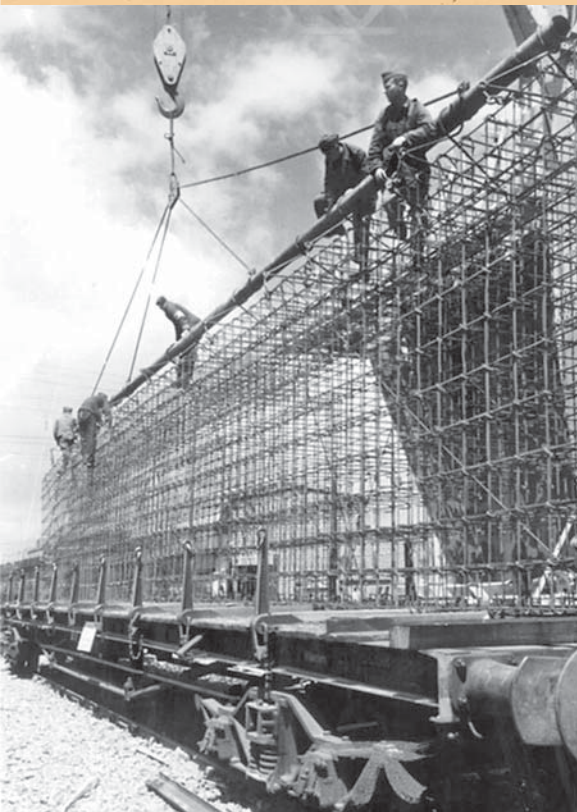

Jersey (Kanaleko uharteak). Urte ezezaguna. Todt
erakundearen lan-eremua.

Theislandwiki.org

1943. Atlantikoko Harresiaren eraikuntza. Bunkerrak
eraikitze burdinazko sarearen garraioa.

Bundesarchiv, Bild 183-2005-0901-507.

Bartzelona, 1952. Les Cortseko espetxea.

Patronato de Redención de Penas por el Trabajo.

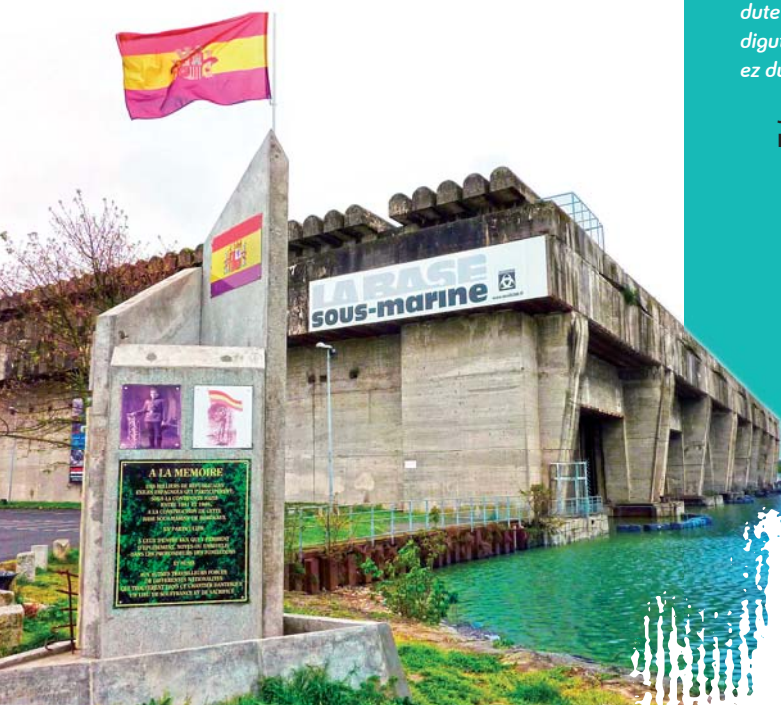

Burgos. Gatibu mutilatuak eta adingabeak.
Bateo-zeremoniak eta gatibuen jaunartzea.

BNE, Biblioteca Digital Hispánica. GC-CAJA/8/20.

ATLANTIKOKO HARRESIA, FRANTZIAREN UMILIAZIOAREN oroigarri irdunkorra

Frantzian, II. Mundu Gerraren traumak hamarkada luzez iraun zuen. Okupatzaile alemaniarrekiko elkarlana eta juduen deportazioan Vichyko gobernuak izandako parte-hartze aktiboa errealitate mingarriegiak dira eta isilpean gordetzen dira zeharo. Belaunaldi berriak tabu horiek hausten hasi dira pixkanaka, eta garai historiko zail bezain garrantzitsu harekiko jakin-mina etengabe hazi da azken urteotan. Luzaroan Atlantikoko Harresiko bunkerrei jaramonik egin ez eta gero, Frantziako okupazio alemaniarren oroimen-gune garrantzitsuak dira gaur egun. Hala ere, atzerriko (Errusiako, Magrebeko edota Espainiako) langile behartuen bizipenek itzalpean jarraitzen dute oraindik. Atlantikoko kostalde osoan zehar barreatuta dauden OTren ehunka lan-esparruetan ez dago langile haiek bizitakoa oroitzeko plaka bakar bat ere.

Francisco Font. Kanaleko uharteetan aritutako langile behartua. Gerra amaitzean Jersey'n bizitzeko gelditu zen. 1971n, Atlantiko Harresiaren Jerseyko pusketan eraikitzen hildako milaka langile behartu atzerriarren omenez monumentu bat altxatzeko baimena jaso zuen hango agintarien aldetik.

Gary Font.

Atlantikoko Harresiak hormigoizko aztarna ugari utzi ditu kostalde osoan, Dunkerquetik Hendaiaraino. Egitura horiek nazismoaren oroimenezko hileta-monumentuak ematen dute, "gerra erabatekoaren" proiektu itzelaren mausoleo moduko bat. Baina atzerriko armada baten inbasioaren lekukoak dira batez ere, Frantziak jasandako umiliazioaren lekukoak. Harresiaren aztarna horiek krimen baten eszena bailiran gorde eta zaindu dira: oraindik orbaundu gabeko oroitzapenak ezkutatzen dituzte. Egitura haien itzalek mehatxugarri izaten jarraitzen dute eta gure iraganarekin zer egin dugun galdetzen digute. Zergatik? Bada luzaroan, denbora luzeegian, ez dugulako benetan jakin nahi izan.

**Jérôme Prieur, Le mur de l'Atlantique.
Monument de la Collaboration, 2010.**

Bordeleko urpeko base alemaniarra, 1941 eta 1943 bitartean eraikia. Hainbat hamarkadatan, eraikin-puska hori bertan behera utzita egon zen, eta duela urte gutxi Bordeleko Udalak kultur erabilera eman zion. 2012an, basea eraiki zuten 3.000 langile espainiarren ondorengoetako batzuek monumentu bat eraiki zuten haien omenez.

Peter Gaida

Atlantikoko Harresiko bunkerra, museo bihurtuta. Ouireham, Calvados. Bere 17 metroko altuerarekin, bost solairuko eraikuntza honek Senaren badiaren kontrola ematen zien alemaniarrei, 50 kilometroko erradioan. Estalkiaren gainean 20 mm-ko kanoi antiaereo bat paratzen zen.

Peter Gaida.

Cristóbal López Rubioren ondorengoak, Kanaleko uharteetako atzerriko langile behartuei egindako monumentuan.

Jersey Heritage.

Kanaleko uharteetan lanean behartuta aritu ziren ehunka espainiarren arteko bat izan zen Cristóbal López Rubio. Uharte haietako emakume batekin ezkondu zen.

Jersey Heritage.

ATLANTIKOKO HARRESIKO LANGILE ESPAINIARRAK:

*justizia,
oroimena
eta ahanztura*

II. Mundu Gerra amaitu ondoren, Frantzian erbesteratutako espainiarrak bertan gelditu ziren bizitzen, behin betiko. Atlantikoko Harresiko langileak ere bai, eta kontzentrazio-esparruetara deportatutako beren kideek jasotakoa bezalako kalte-ordaina eskatu zioten Alemaniari 1960ko hamarkadan. Auzia epaitegietara iritsi zen eta azkenean onartu egin zuten Atlantikoko Harresiko espainiarrek ere Alemania naziaren jazarpen politikoa jasan zutela. Hirugarren Reicheko langile behartuen artean nazismoaren biktima gisa errekonozitu zituzten lehenbizikoak izan ziren. Hala eta guztiz ere, Atlantikoko Harresiko langile behartuen historia ahaztuz joan da pixkanaka. Atlantikoko Harresiko espainiarren ondorengo gutxi batzuk baino ez dira gogoratzen han gertatutakoaz: monumentuak altxatu dituzte eta omenaldiak egiten dizkiete Kanaleko uharteetan, Bresten, Bordelen eta beste hiri batzuetan.

Memoriaren POLITIKAK

2018. Nafarroako Gobernua. Gazte boluntarioen nazioarteko kanpamendua. Presoentzako barrakoi bat berreraikitze lanak. Igaritik Bidankozerako errepidean.

Gabinete Trama.

Hormigoizko egiturak baso eta hondartzen erdi-erdian, goroldioz eta kresalez estaliak. Faxismoaren ondorioz, Europako milioika pertsonak jasan zuten iragan traumatiko komun batera begiratzeko aukera ematen diguten leihoak. Iragan hartako eta gure gaur eguneko giza eskubideen urraketak memoria kritiko batetik ikusteko espazioak.

2015. urteaz geroztik, Nafarroako Gobernuak, herrialde horretan oroimena berreskuratzeko lan egiten duten elkarte ugariekin elkarlanean, oroimenari buruzko politika publikoak bultzatzeko konpromiso sendoa izan du, ikusirik memoriarik gabe ezinezkoa dela demokrazian sakontzea eta aurrerapausoak ematen jarraitzea gizarte libreago, justuago, etikoago eta berdinzaleagoa lortzeko.

Gure hormigoizko muga zaharrak desagertu egin beharko lirateke, espazio zabal bihurtuta, topaleku, oroimena lantzen duten eskolak, horren bidez benetako bakearen eta bizikidetzaren kultura indartzeko, desberdin direnen artean. Nafarroako herri askotan denbora daramate ildo horiek lantzen eta bizirik dagoen memoria baten oihartzunak garbi entzuteko espazioak sortu dituzte, memoria hori indarrez iritsi dakien belaunaldi gazteei.

2004. Omenaldia frankismoaren esklaboei. Igari - Bidankoze mendatea (Nafarroa).

Memoriaren Bideak -
Visualiza.

Omenaldia preso antifrankistei. Memoriaren Bideak / Geronimo de Uztariz / Baztango Udala.

Memoriaren Bideak.

Elizondo (Nafarroa). Nafarroako Gobernuaren omenaldia. Frankismoaren indarkeriatik ihesi erbesteko bideak hartu zituzten pertsonen oroimenean.

Goldaratz eta Gazteluberri (Nafarroa). 2020. 1944ko urrian Nafarroako mugatik sartu ziren gerrillari antifrankisten desobiratzea, Jesus Monzonek zuzendutako "Espainia Berreskuratzeko" operazioaren esparruan.

Instituto Navarro de la Memoria.

Lugares de Memoria
Memoria | Tokiak

Erronkari (Nafarroa). 2009. Cecilio Gallegoren desobiratzea. 1939an Frantziara gotortze lanetatik ihes egiten saiatzen ari zenean hil zuten presoak.

Memoriaren Bideak - Visualiza.

Gobierno
de Navarra

Nafarroako
Gobernua

